

Kerk

M A G A Z I N E

Onafhankelijk facilitair vakblad voor kerken

Bethelkerk wordt Emmaüskerk Vernieuwbouw in Barneveld

Nieuwe Kerk Amersfoort: meer planten, minder klinkers • Kerken in coronatijd: streamen, aanmelden en meer frisse lucht • Vrijzinnige floxen in Wassenaar • Koepelkerk Smilde: met z'n allen in de dooptuin
Aandachtspunten voor ventilatie • Maria uit de beuk, een theehuis en biodiversiteit in Ovezande
Anloo en het orgel van Jelle Zijlstra • Alles over aerosolen • Franciscanen restaureren het alleroudste kerkorgel
Nieuwbouw en verbouw van Andijk tot Zunderdorp

Extra thema: Ventilatie als basisregel bij coronabestrijding

Bethelkerk wordt

Emmaüskerk

De kerkzaal is vernieuwd, banken werden stoelen. Er kwam een kleine kerkzaal bij, een ontmoetingsruimte, een stilleruimte en vergaderzalen. De Bethelkerk in Barneveld wordt Emmaüskerk.

Tekst: Kees Posthumus | Beeld: Kerkmagazine & Emmaüskerk

Het verhaal begint in 2012. In Barneveld fuseren de Hervormde streekgemeente Immanuelkerk en de gereformeerde Bethelkerk tot één protestantse gemeente. Al snel komt de vraag op tafel; bouwen we een nieuwe kerk of passen we een van de twee bestaande gebouwen aan?

Er wordt besloten tot het laatste. De Bethelkerk is daarvoor het meest geschikt. In het voorjaar 2017 wordt het Programma van Eisen opgesteld, waaraan de 'vernieuwbouwd' kerk moet voldoen.

situatie voor aanvang bouw

Eigentijds

Aaldert van der Horst is voorzitter van de bouwcommissie, die vanuit de kerk de vernieuwbouw begeleidt. "Onze hoop is dat de Emmaüskerk straks voor alle gemeenteleden als een nieuwe, gezamenlijke kerk zal worden ervaren, als een nieuwe start voor onze gemeente.

In het PvE waren opgenomen een stilleruimte, een grote ontmoetingsruimte, meer zaalruimte voor kerkelijke activiteiten zoals jeugdwerk en koorrepetities en een tweede kerkzaal. Een ander belangrijk doel was om het gebouw, een wederopbouwkerk uit 1959, een eigentijdse, lichte en transparante uitstraling te geven."

Voor het ontwerpen van de kerk viel de keuze op zOOL, een collectief van vier samenwerkende architecten. Het was de eerste kerk die zij zouden ontwerpen. Ter voorbereiding maakten de vier een studiereis naar Berlijn. Dat wierp zijn vruchten af. In september 2019 komt zOOL met een prachtig ontwerp, met onder andere een ingrijpende aanpassing aan de voorgevel en een stilleruimte, die leek te zweven boven een vijver.

Te duur

Helaas blijkt dat ontwerp financieel niet haalbaar, met bouwkosten ruim

boven het beschikbaar budget. De Protestantse Gemeente trekt de aangevraagde bouwvergunning in, het proces komt stil te liggen. Schuren en schaven aan het bestaande ontwerp heeft geen zin. Er komt een nieuw ontwerp dat beter past in het budget en het streven van de gemeente. Er wordt een nieuwe bouwvergunning aangevraagd en de procedure voor aanbesteding start.

Naast de bouwcommissie komen er verschillende klankbordgroepen (liturgische inrichting, tuin) en is er aandacht voor communicatie met onder andere nieuwsbrieven, gemeenteavonden en filmpjes. In totaal denken ruim vijftig mensen actief mee bij planning en uitvoering. Een bouwteam onder leiding van de aannemer wordt verantwoordelijk voor de uitvoering van het vernieuwbouwproject. Drie vertegenwoordigers van de bouwcommissie maken hier deel van uit.

Aannemer

In januari 2020 begint de bouw. Cees Leeuwis is de aannemer die het werk heeft uitgevoerd, zijn bedrijf telt 18 vaste medewerkers.

"Mijn vader was als kerkrentmeester betrokken bij de voorbereidingen, en ik achter de schermen. Aanvankelijk

wilde hij niet meedoen in de aanbestedingsprocedure, vanwege zijn nauwe betrokkenheid bij de kerk. Mijn advies: 'doe het maar wel, als iemand anders het bouwt, ga je je daaraan ergeren en mee bemoeien.' Wij kregen de opdracht. Mijn vader overleed net voor het begin van de bouw."

Een goede keus, vindt Jaap van Maren die vanuit de kerk toezicht hield op de bouw. Dagelijks was hij er te vinden om met aannemer en onderaannemers te overleggen en knopen door te hakken. "De samenwerking met de aannemer is geweldig goed verlopen. Als je een kerk wilt bouwen en vrijwilligers wilt inschakelen, lukt dat alleen als de aannemer en projectleider begrijpen hoe het werkt in een kerk. Je kunt last hebben van vrijwilligers, maar ook veel gemak.

Wij maakten een lijst met mogelijke werkzaamheden, die vrijwilligers zouden kunnen uitvoeren. Op dat lijstje werden zaken afgestreept en toegevoegd, op advies en in goed overleg met Leeuwis. Aan een kant moesten er voorzietramen voor de glas-in-loodramen komen. Dat leek werk voor vrijwilligers, maar die moesten ervoor de steiger op, waardoor je te maken krijgt met veiligheidsmaatregelen. Dat ging niet door.

Wel haalden ze bijvoorbeeld alle banken uit de kerk, sloopten ze uit elkaar, leverden ze spijkerschoon op waardoor uit het hout nieuw liturgisch meubilair kon worden gemaakt. De inzet en tijd van alle vrijwilligers heeft ons honderdduizenden euro's bespaard. Dat betreft zowel klussers als vakmensen, die om niet adviseerden. Zoals onder andere Marc van Bommel, directeur van Bureau Nieman, over de technische installaties."

v.l.n.r. Aalt van der Horst, Cees Leeuwis, Jaap van Maren

Luchtbehandeling

Leeuwis: "De grootste klus in het gebouw was de installatie voor luchtbehandeling. Om dat goed voor elkaar te krijgen hebben we bouwkundig veel moeten aanpassen. Voor de omvangrijke luchtverplaatsing die nodig en wettelijk voorgeschreven is, zijn grote kanalen nodig. Die konden niet in het plafond. Wij kozen ervoor om ze in de vloer onder te brengen. Dat betekende dat de complete vloer er uit moest, waarna er diepe sleuven voor de luchtkanalen werden gegraven. Op zeker moment reed in de kerk een shovel over het zand, we graptten over indoor-beachvolleybal."

De luchtbehandelingskast staat op het dak van de aangebouwde kerkzaal, op advies van Van Bommel. Tegen de zijwanden van de kerkzaal staan iets te grote, halfronde ventilatiezuilen, met kleine gaatjes er in. Van Maren: "Die zuilen zijn zo groot, omdat je de uitstromende lucht niet mag voelen als je er naast zit. Hoe kleiner de zuilen, hoe sterker de luchtstroom. Dat voelt als tocht. En de bladzijden van je Liedboek zouden automatisch omgebladerd worden."

Uiteindelijk bedragen de kosten voor de luchtbehandeling een kwart van het bouwbudget.

Akoestiek

Ook bij de akoestiek werd met een deskundig gemeentelijk gratis expertise aangetrokken. In de oude situatie was de verstaanbaarheid problematisch. Van der Horst: "Ons betrokken gemeentelijk, At van den Heuvel, adviseert tot in het buitenland over geluid en akoestiek. Hij verrichtte nulmetingen in de lege kerkzaal en adviseerde om akoestisch, absorberend materiaal aan te brengen om een goede balans in spraakverstaanbaarheid, muziek en koren te realiseren, een enorme uitdaging. Hij onderhield contact met de leverancier met de geluidsinstallatie. Doel was een goede mix tussen muziek, koren en spraakverstaanbaarheid van de predikant. Laatst heeft At staan klappen in de bijna voltooide zaal en vooralsnog is hij tevreden."

Dat is onder andere te danken aan wandplaten van heracliet, houtwolcement, in een stijlvolle uitvoering, onderdeel van een ontworpen lijnenspel. Ook de vloer draagt bij aan een goede akoestiek. In plaats van beton kwam er een fermacellvloer, gipsgebonden vezelplaten. Dat draagt bij aan een snelle opwarmtijd van de zaal en bespaart energie."

De oude vloer liep af en is nu rechtgetrokken. De verhoging van het liturgisch centrum in de volle breedte van de zaal, onder het orgel, verdween. Van der Horst: "In plaats daarvan komt een flexibel mobiel, demontabel liturgisch centrum. Dat komt 'de kerk in', waardoor de voorganger niet meer hoog en achter tegen de muur, maar in de gemeente staat. Dat was ook een van onze wensen. De stoelen komen in halve cirkels om het liturgisch centrum heen."

Tijdens de bouw zorgde de oude vloer voor een technische en financiële tegenvaller in het bouwproces. Leeuwis: "Er bleek asbest aanwezig in de lijm onder de vloerbedekking, op de betonvloer in de zaal. We werden gedwongen om de betonvloer als een sanering te verwijderen. Er kwamen mannen in witte overalls, heel de kerk was ingepakt, je kon alleen door een sluis de kerkzaal in."

Ook over het plafond braken de bouwers hun hoofd. Van Maren: "In de kerkzaal zit een mooi rondlopend plafond. Omdat restauratie ervan duur was, hebben we nagedacht

over verschillende alternatieven. Oplossingen waren te duur, te gek of niet afdoende. Uiteindelijk besloten we tot restauratie, achteraf de goede keuze."

Rondje door de kerk

Een rondje door de kerk begint op de bovenverdieping, met onder andere ruimtes voor jeugdwerk. Het orgel staat compleet ingepakt, veilig voor vocht, stofstormen en opwaaiend vuil. In de kerkzaal staat het nieuwe liturgisch meubilair, gemaakt van oude banken.

Het balkon bleef onveranderd, met banken, beschikbaar voor extra zitplaatsen. De preekstoel is verwijderd, een hoog donkergrijs paneel naar voren springend paneel markeert de plek.

De poortjes die ooit toegang gaven tot een 'kerkzaalomgang' zijn gesloten. Aan de ene zijde ontstond zo een gang, waar kunstexposities gehouden kunnen worden. Achter de kerkzaal geeft de gang toegang tot de geelgeschilderde stilleruimte, dat met een groot raam uitzicht biedt op het voorterrein. Dat duurt niet lang meer: er komt een inspirerende

afbeelding van de Emmaüsgangers, ontworpen door Alex Drost, een van de architecten, geplakt op het glas. Dan zitten de biddende, stille of mediterende gemeenteleden niet meer op de kijk.

In de afscheiding tussen ontmoetingsruimte en kleine kerkzaal komen glazen puien. In die tweede kerkzaal kunnen straks ruim 100 mensen. Het is een ruimte voor kleinere diensten, zoals vespers, naast koorrepetities en rouw- en trouwdiensten. De zaal heeft zo nodig een eigen ingang. In een belendende ruimte zonder daglicht kan tijdens condoleances een overledene worden opgebaard. Beide kerkzalen bieden mogelijkheden om kerkdiensten te streamen.

Vier dakramen in de ontmoetingsruimte geven uitzicht op de gerenoveerde toren. Daar hangen nu twee klokken in. de klok uit de Immanuelkerk kwam erbij. Als wij er onderdoor lopen, slaat de klok twaalf uur.

Groen

De Immanuël- en Bethelkerk waren en de Emmaüskerk wordt een groene kerk. In alle spots en armaturen zitten LED-lampen. Er is traag overleg met de gemeente over zonnepanelen. De verwarmingsinstallatie is zo aangelegd, dat de switch naar aardwarmte snel gemaakt kan worden, mocht er een einde komen aan stoken op gas.

De verwarming kan per ruimte worden ingesteld. In de grote kerkzaal draagt vloerverwarming en radiatoren onder de bovenramen bij aan energiebesparing. Het gebouw is goed geïsoleerd. Buiten moet open

bestrating bijdragen aan snelle afvoer van regenwater.

De dakgoten lozen nog overvloedig op het riool, afkoppeling is niet overwogen. Of de buitenruimte straks een minder stenig uiterlijk krijgt dan nu nog het geval is? Dat zal blijken als de tuin, ontworpen door een gemeentelid-tuinarchitect en aan te leggen door vrijwilligers, klaar is. Er is in ieder geval een speelplaats voorzien voor de kinderen van de kerk.

66

Zonder Jaap was het niet gelukt.

Geld

Van der Horst: "Wij hebben vier jaar gestreden om de plannen binnen het budget uit te voeren. Wij dreigen in de buurt uit te komen. Het totaalbudget is 3,5 miljoen, inclusief inrichting."

Van Maren: "Dat is in hoofdzaak te danken aan de aannemer. Bij een project als dit kom je voortdurend voor verrassingen te staan en moeten er keuzen worden gemaakt. Als aan elke keuze voortdurend een factuur hangt, wordt het proces onbeheersbaar en onbetaalbaar. Je moet er samen uit zien te komen."

Leeuwis: "In januari 2020 startte de verbouwing van de bestaande kerk. Een jaar later begonnen we met de nieuwbouw. In het tussenliggende jaar wisten we alleen in grote lijnen hoe de nieuwbouw er uit zou gaan

zien. Werkenderwijs werd het plan ontwikkeld en uitgevoerd. Voortdurend waren nieuwe bouwkundige aanpassingen nodig en moesten besluiten worden genomen. Daar moet je snel en constructief over kunnen overleggen, met iemand die verstand van zaken en draagvlak heeft binnen de kerk. Dat is Jaap."

Van der Horst en Leeuwis concluderen: "Zonder Jaap was het niet gelukt. Hij is onze succesfactor, ons duizendingendoekje. Hij is bouwkundige, met veel en brede ervaring in bouwprojecten. Vaak meerdere keren op een dag kwam hij op het werk. Hij was de spil in het werk: toezichthouder, architect, ontwerper, organisator, uitvoerder in één. Hij bedacht zelfs de plaats waar de kapstokhaken komen." Bijkomend financieel voordeel van deze aanpak: er hoefde geen dure externe toezichthouder ingehuurd te worden.

Feestelijke opening

Met de vernieuwbouw wordt de Bethelkerk een multifunctionele Emmaüskerk. Dat was vanaf dag 1 de bedoeling van de Protestantse Gemeente. Die keuze zal, naast het eigen gebruik via verhuur, bijdragen aan de exploitatie van de kerk en is ook bedoeld om andere mensen dan kerkvolk binnen de muren te krijgen. Het gebouw biedt er alle mogelijkheden voor, er is een fulltime kosten.

Een plek waar iedereen welkom is, dat zal de vernieuwbouwde kerk van de Protestantse Gemeente Barneveld zijn. Op 12 september wordt de eerste kerkdienst gehouden. Op 31 oktober Hervormingsdag wordt de nieuwe kerk feestelijk geopend.

Kerk verkocht

Op vrijdag 30 augustus 2019 werd tijdens een bijeenkomst afscheid genomen van de 'oude' Bethelkerk, met als thema 'Adieu Bethelkerk'. Tijdens de verbouwing, die vrijwel samenhangt met de coronacrisis, kerkte de gemeente in de Immanuëlkerk. Deze kerk wordt op 1 september overgedragen aan de Marokkaanse vereniging die er een brede sociaal-culturele bestemming aan geeft, geen moskee. Dat proces is zonder veel protesten verlopen. Het haalde nauwelijks de Barneveldse Krant

Gemeente: www.pgbarneveld.nl

Aannemer: www.bouwbedrijfleeuwis.nl